

Prahou zapomenuté Ostravsko a Karvinsko může být skvělým místem k životu

a2larm.cz, 11. 9. 2020

Definitivní útlum těžby v Moravskoslezském kraji nemusí znamenat ekonomický propad – ten má region do velké míry už za sebou. Bez podstatných investic do vzdělání je ale budoucnost Ostravska nejistá.

Následující text je čtvrtým článkem reportážního cyklu Rok nula s podtitulem O čem naši politici už třicet let mluví a ještě dalších třicet let budou, který vznikl s podporou Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky. Systém péče o seniory, školství, zdravotnictví, postindustrializace a kultura – těchto pět dlouhodobě neřešených oblastí zkoumáme v reportážních textech a chceme ukázat, jak se jejich žalostný stav otiskuje do života v českých regionech. Součástí reportáží je i podcast Rok nula, v němž odborníci s moderátorkou Veronikou Pehe probírají možné změny a reformy jednotlivých oblastí. Čtvrtý díl reportážního cyklu zkoumá možnosti rozvoje na Ostravsku a Karvinsku. Dlouho opomíjený region prochází už roky transformací bez hlubokého zájmu celostátních médií a politiků. Pozornost si region získává většinou jen, když se objeví otázka, proč zde lidé volí jinak, než by si v Praze přáli. V podcastu Rok nula hovoří s redaktorkou Veronikou Pehe ekonomický a sociální geograf Ondřej Slach a sociolog Daniel Prokop o výzvách, kterým čelí regiony s upadajícím těžkým průmyslem.

„Nevím, co budu dělat, když přijdu o práci,“ říká se zjevnými obavami v hlase Aleš, který je vdovec a samoživitel. Pečuje o devítiletého syna. „Nechci odcházet z Karviné, žiju tady celý život a nevím, co bych dělal. Kam bych šel? Syn je tu navíc zvyklý ve škole,“ vysvětluje muž, který má v Karviné navíc matku, jež mu po smrti manželky pomáhá o syna pečovat. Pracuje v Darkově na úpravně uhlí a neví, co ho v nejbližších měsících čeká. Budoucnost vidí černě a skutečnost, že s lidmi zaměstnanými v OKD vedení nekomunikuje a není jasné, kdy přesně se doly zavřou a jakou pomoc mohou horníci a další lidé, kteří tam pracují, očekávat, mu na optimismu nepřidává.

„Jestli krachne OKD, krachne celá Karviná,“ říkají nám horníci v jedné hospodě v Karviné, kde sedíme v pátek večer s naším fotografem. Během večera mluvíme s několika horníky. Každý z nich má jiný příběh, všichni si ale shodně stěžují, že s nimi vedení o budoucnosti nemluví a že se informace o tom, co bude za pár měsíců s nimi a jejich prací, dozvídají často z médií, anebo šeptandou, na kterou se ale nemohou spolehnout. 28. února má prý být poslední směna na dolech Darkov a ČSA sever a jih. Prý. Jisté ale není vůbec nic.

Horník Tomáš Siuda se budoucnosti nebojí. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Kraj se špatnou pověstí

Pověst Orlové a Karviné je špatná a jako nejhorší místa k životu vyšla tato města i v loňském Indexu kvality života 2019, který sestavila společnost Obce v datech ve spolupráci s poradenskou firmou Deloitte. Místní politici se tehdy proti výsledkům bránili a napadali kritéria, která si výzkum stanovil. Nejhůře dopadlo, stejně jako rok předtím, Karvinsko. Všech pět velkých měst v okrese se umístilo v poslední čtvrtině žebříčku. Na úplně posledním místě byla opět Orlová, město, které podobně jako Most vyrostlo vedle původního starého města. K místnímu koloritu patří například už několik let rozbourané hlavní náměstí, na kterém se začalo pracovat až letos. Ale ani Ostrava nemá v republice právě nejlepší pověst. Pokud si ji lidé nespojují se známým hudebním festivalem Colours of Ostrava, představují si život zde často jako depresi v industriálních kulisách.

Rozvoj regionu nebude úplný, bude-li opomíjet některé skupiny obyvatel, ať už se jedná o lidi v exekuci nebo bývalé horníky. Otázkou také je, co s rozvojem regionu udělá případná ekonomická krize, která už je možná blízko.

Region své problémy rozhodně má a v minulosti zde byla velmi vysoká nezaměstnanost. Zároveň se ale jedná o velmi rozmanitý kraj – jsou zde Beskydy a Jeseníky a život v jeho různých částech se velmi liší. V posledních třiceti letech z regionu ubylo sedm procent obyvatel a z Ostravy 14 procent. Přes úbytek obyvatel a reálný dostatek bytů není snadné například v Ostravě sehnat přijatelné nájemní bydlení. Pro střední a vyšší vrstvy je tak často snazší si byt rovnou koupit, ale to zase znamená hypotéku a omezení mobility. Na vině je nedostatek kvalitních obecních bytů, nízký počet sociálních bytů i skutečnost, že v regionu vlastní 43 tisíc bývalých bytů OKD společnost Heimstaden Czech, s.r.o. Nedostatek obecních bytů se však netýká všech obcí v regionu. Například vysoký podíl obecních bytů má Rýmařov (přes 30 procent všech bytů) a také Bohumín, který vlastní okolo 4,4 tisíce bytů. Dalším problémem, který ale není jen moravskoslezským specifikem, je segregace romských dětí ve školství a diskriminace Romů na trhu s bydlením. Sociální problémy některých skupin obyvatel nelze přehlédnout, přesto nelze říct, že by se jednalo o upadající region, ve kterém se „nedá žít“. Jde spíš o region na křižovatce, jenž se potýká s řadou historicky zděděných problémů, který ale před sebou může mít zajímavou budoucnost.

Historicky byla oblast skutečně hlavně industriální. V roce 1987 pracovalo v Ostravě v hutnickém a kovozpracujícím průmyslu 71 procent všech zaměstnanců v okrese Ostrava a 59 procent v okrese Karviná. Hornický komplex na území obou okresů zaměstnával ke konci centrálně plánované ekonomiky 132 tisíc pracovníků. A pokud k tomu připočteme i dodavatelsko-odběratelsky úzce propojené sektory chemického průmyslu a energetiky, dostaneme se na počet 148 tisíc pracovních míst. Mezi největší podniky patřily OKD s přibližně 74 tisíci zaměstnanci, dále Vítkovické železárny s 35 tisíci zaměstnanci, Nová Huť s 25 tisíci zaměstnanci a Bohumínské železárny a drátovny s 8123 zaměstnanci.

Dnes, když se hovoří o útlumu těžby, může vznikat dojem, že to nejhorší Ostravu a přilehlé obce, jako je Karviná, Orlová nebo Bohumín, teprve čeká. Jenže největší nezaměstnanost byla v regionu v roce 2003 (v Karviné přes 20 procent, v Ostravě 18 procent). V roce 2020 má Moravskoslezský kraj sice stále největší nezaměstnanost v republice (5,5 procenta k 31. srpnu 2020), ale čísla jsou přeci jen jiná: v Ostravě 6,8 procenta a v Karviné 8,6 procenta. Co udělá zejména s Karvinou a Orlovou útlum těžby, ukáže budoucnost.

Kraj se po ekonomickém propadu na počátku tisíciletí vydal jednak cestou reindustrializace (zejména v automobilovém průmyslu), jednak se začaly objevovat jiné příležitosti k zaměstnání v sektoru služeb. Sociální geograf Ondřej Slach z Ostravské univerzity upozorňuje, že například mezi srpnem 2013 a únorem 2020 se v Ostravě v kulturním a kreativním odvětví zdvihl počet firem o 27 procent. Budoucnost Ostravy, Karviné a Orlové už každopádně nelze spojovat s uhlím, přesto je v myslích lidí kraj s hornictvím provázaný. Přitom právě horníci z OKD, která zaměstnává už jen kolem 15 tisíc lidí, žijí v současné době v nejistotě. A kromě toho, že nevědí, co je čeká v budoucnosti, doplácí i na svou pověst.

Ekonomický a sociální geograf Ondřej Slach z Ostravské univerzity. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Každý to má jinak

„Horník je pro vedení jenom číslo známky,“ říká osmadvacetiletý Tomáš Siuda, jediný z horníků, který se nebojí mluvit pod vlastním jménem. Strach nemá proto, že se nebojí budoucnosti. Je ještě mladý a věří, že si práci najde. „V nejhorším pojedou pracovat třeba do Německa,“ říká

optimisticky. Útlum těžby pro něj znamená novou příležitost a možná také život s lepším zdravím, než kdyby pracoval dál jako horník. Věk horníků je ostatně dost důležitá okolnost, která je zcela rozhodující pro to, jak se dívají do budoucnosti. Ti, co mají těsně před důchodem, jsou rádi, že se doly budou zavírat – někteří počítají s tím, že těch pár posledních měsíců doklepu na nemocenské. Ti hodně mladí, kteří jsou ještě zdraví, si také dokážou představit, že si najdou jinou práci nebo si život zařídí jinak. Nejhůř jsou na tom ti, kdo mají odpracováno třeba patnáct let a od bývalých kolegů, kteří zkoušeli hledat práci jinde, vědí, že to není tak snadné. Vysvětlují si to tím, že mají už špatné zdraví, které se prý ve zdejší hornické nemocnici posuzuje zcela jinak, než když jdou na prohlídku k jinému lékaři.

„Máme tu případy lidí, kteří byli třeba na dovolené v jiné části republiky a onemocněli a šli k lékaři. V nemocnici jim řekli: Človče, vždyť vy už nemáte skoro žádné plíce! Jenže když se pak vrátili sem a šli do nemocnice v Karviné, řekli jim, že klidně můžou dál fárat,“ vyprávějí horníci u piva. „Šel jsem se ptát na práci na různých místech,“ popisuje další z horníků, se kterými mluvíme. „Když jsem řekl, že mám odfáráno 18 let, okamžitě bylo jasné, že mě nepřijmou. Ani se jim nedivím, jsem z té práce tak zničený, že mám problém doma vyměňovat žárovky. Tak nevím, co budu dělat, až doly zavřou,“ vysvětluje asi čtyřicetiletý muž, který má do důchodu ještě daleko. O něco později se ale dozvídáme od jiných lidí, že problém je ještě složitější. Horníci nemají u potenciálních zaměstnavatelů v regionu příliš dobrou pověst. Pokud strávili hodně let v dolech, získali prý jiné návyky a svým chováním na novém pracovišti, kdy se například odmítají podvolit odlišným pravidlům, údajně způsobují problémy v kolektivu. Ať už jsou důvody diskriminace horníků jakékoliv, je jisté, že pro velkou část z nich se může útlum těžby stát propadem do sociální nouze.

„Ostrava útlum těžby zvládla,“ říká nám druhý den další horník v Orlové, kde jsme se sešli v lesoparku, abychom se ho zeptali na to, jak svou budoucnost a budoucnost kraje vidí on. „Orlová a Karviná se ale potýkají s vážnými problémy, s odchodem lidí a zatím tady pro větší zaměstnanost nevymysleli nic,“ stěžuje si a připomíná, jak se zastavila výstavba průmyslové zóny nad dolem Barbora. Tam původně měly vzniknout nové pracovní příležitosti právě kvůli útlumu těžby. Pozemky (stejně jako skoro všechny ostatní nezastavěné plochy na Karvinsku – dohromady 4500 hektarů) vlastní firma Asental, která stále ještě patří Zdeňku Bakalovi. Odkup pozemků za 200 milionů korun zastavil v roce 2015 tehdejší ministr financí Andrej Babiš, který odmítl dát tolik peněz člověku, který nesplnil své závazky vůči České republice. Babiš tím naráží na skutečnost, že Bakala získal OKD za pakatel, během let firmu vytuneloval a nyní se vyhýbá odpovědnosti. Nechtěl se ani vrátit do České republiky, aby se nechal vyslechnout parlamentní vyšetřovací komisí k OKD. Bakalu ostatně v ne příliš dobrých souvislostech zmíní všichni horníci, se kterými mluvíme. Viní ho za to, že OKD přivedl k úpadku. Oproti tomu lidé, kteří s OKD spojení nejsou, Bakalu v rozhovorech nezmiňují, maximálně si na něj vzpomenu v souvislosti s Asentalem.

Z průmyslové zóny tak tehdy nebylo nakonec nic. Náš horník z lesoparku je za útlum těžby ale rád. Jako odvětrávač má velmi zodpovědnou práci a čím je starší, tím větší má strach, že to bouchne, až bude dole. Vzpomíná na tři smrtelné výbuchy, které během své práce v dole zažil, naštěstí nikdy nebyl v tu chvíli na místě. Bude mu pětapadesát, což je věk, kdy horníci odcházejí do důchodu. Stará se o svou matku, takže se k jeho stresům v posledních měsících přidaly i obavy, že ji nakazí koronavirem. Stejně jako ostatní horníci nepovažuje opatření OKD proti šíření nákazy za dostatečná.

V centru Orlové. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Nežijí tu jen rasističtí burani

O něco později se procházíme po centru města Orlová. Míjíme roky rozestavěné náměstí a o kousek dál máme schůzku s Blankou Kissovou, která působí jako dobrovolnice v klubu Futra. Zařízení existuje od roku 1997. V současné době má kromě své kulturní složky registrovanou také sociální službu nízkoprahový klub pro děti a mládež, takže tu vedle dobrovolníků působí i sociální pracovníci. Kromě sociální služby pořádají workshopy, koncerty, přednášky, výstavy. Kolem klubu se angažuje asi dvacet lidí – někteří pracují s dětmi, další pak pořádají kulturní akce. Všimáme si nápisu na dveřích panelového domu, který netradičně nabízí dvě služby v jednom: „Zastavárna. Cestovní agentura.“ O něco později už ale s obdivem pozorujeme vnitřní prostory klubu, který vypadá podobně jako různé alternativní prostory, které známe z Brna a Prahy, jen je mnohem udržovanější a uklizenější. V alternativním prostředí klubu, který i díky svépomoci mladých lidí z Orlové funguje velmi dobře, se nám všechno jeví zase jinak.

„Nejsem nadšená z toho, jak negativně je zobrazován náš region, nechci si to lakovat na růžovo, ale nepřijde mi, že by tu byl o tolik horší život než jinde. Bydlím tu od šesti,“ začíná Blanka náš rozhovor zostra. Podle ní i výsledky voleb ukazují, že to není s extremistickými postoji v Orlové tak horké. Vítězné ANO v Orlové sice nakonec není v koalici, ale i se současným vedením města se dá komunikovat. Město se podle ní snaží posouvat, jde to sice po troškách, ale věci se mění k lepšímu. „Nemyslím si, že je v pořádku, když čas od času vyjdou články, které popisují, jak je to tu strašné. Pak to vypadá, že jsou tady jen rasističtí redneci. Jasně, že částečně jsou, ale ty to potom čteš a říkáš si: Hej, já tady bydlím taky!“ rozčiluje se Blanka a vyjmenovává další lidi ze svého okolí, kteří se musí cítit dotčeni, když o sobě v novinách čtou, že jsou nevzdělaní rasisté. „Nám se nelíbí, že se takhle o nás píše. Nehledě na to, že to ničemu nepomáhá. Lidé si řeknou: Jo, tak nám ještě napište z Prahy dalších deset článků o tom, jak jsme dementní,“ zdůrazňuje. „Ten region si zažil svoje a pocit místních, že zůstali na okraji, je legitimní. Zapomnělo se na ně během transformace, akorát se psalo o tom, jak jsme tady všichni hloupí,“ uzavírá Blanka téma mediálního zobrazování svého města a kraje.

Důležité je mít na paměti, že když se člověk snaží komunikovat, může to přinést výsledky, zdůrazňuje Blanka a zmiňuje místního policistu ve funkci, se kterým se dohadovala o Romech a vysvětlovala mu, že on jako policista se setkává hlavně s kriminalitou. „Je to něco, skrz co vnímá všechno, takže i Romy vnímá tímto svým úhlem pohledu. Uběhl nějaký čas a on pak měl citace v reportáži v lokálním médiu a říkal tam, že je potřeba více mluvit s neziskovkami, protože si uvědomil, že jeho úhel pohledu je zastřený kriminalitou. To mi udělalo radost. Kdybych praštila dveřmi a řekla: Já se s žádným rasistickým policajtem bavit nebudu, tak by se to nestalo,“ popisuje s radostí příběh, který ukazuje, že dialog má smysl.

„S tím rasismem je to složité. Když tady přijdeš na ubytovnu a neznáš ten kontext, tak si říkáš, jak je možné, že ti lidé tady takhle žijí? Je to dost otázka interpretace a nelze říct, že by všichni lidé tady byli rasisti. Často jim vadí nějaké konkrétní jevy a jsou frustrovaní. Navíc je otázka, nakolik je zdejší rasismus vžitá nenávist a nakolik je to o tom, že máme téma a máme zas co řešit. Když budu hodně cynická, někdy to může být i o tom, že naše nudné životy mají konečně nějaký cíl.“ Orlová se podle ní mění k lepšímu, a to i díky projektům na rozvoj města. „Máme řeznictví v gymnáziu, to vypovídá o mnohém, ale máme už i knihkupectví, to tady před dvěma lety ještě nebylo,“ směje se Blanka, když nás vede o chvíli později k rozkopenému náměstí. Procházíme mezi paneláky a já se ptám, kde je centrum. „Tady jsme v centru,“ odpovídá se smíchem. Orlová je totiž celá nově vystavěná, protože z původního města s historickým centrem se museli lidé kvůli poddolování vystěhovat. Kamarád, se kterým se setkáváme v Ostravě a který z Orlové pochází, vzpomíná, jak se Orlová stavěla na etapy. „Jako děti jsme si chodily hrát na etapu jedna, etapu dvě, místo toho, abychom ta místa nazývali jménem nějaké čtvrti,“ vypráví nám později večer.

Blanka Kissová v klubu Futra. Foto Petr Zewlakk Vrabc

Nejsme jen hornický bizár

Abychom nepopisovali Moravskoslezský kraj jako hornický bizár, se zjevně obávají i další lidé, které na své cestě po Ostravě, Karvině, Orlové a Frýdku-Místku potkáváme. Tendence vytvářet z kraje něco hodně specifického je zjevně proti srsti jak sociálnímu geografovi Ondřeji Slachovi, tak lidem, kteří pracují v jiných odvětvích a se kterými se potkáváme ve Frýdku-Místku na zahrádce restaurace u nádherné přehrady Olešná. „Každý, kdo tu žije, zná nějakého horníka nebo ho má v rodině,“ vysvětluje nám Zuzana, která bydlí v malé obci u Frýdku-Místku. Hodně lidí tu má pocit, že mají nezasloužené výhody, renty, dřívější odchod do důchodu, zatímco lidé v jiných odvětvích, kteří v minulosti přišli o práci, podobnou ochranu nemají. Na vládě se prý bojí nepokojů horníků, ti ale žádný pořádný protest nikdy nezorganizovali. Důvodem je podle samotných horníků strach, který měli vždycky, i v době, kdy se ještě nemuseli bát, že přijdou o práci. „Na dole je vždycky horší práce, kterou vám můžou přidělit,“ vysvětluje odvětrávač před důchodem. Lidé si za ty roky zvykli držet hubu a krok a s tím souvisí i to, že aktuálně nemají žádné informace ohledně blízké budoucnosti. Jenže oblast se potýká s mnoha dalšími problémy. Mluví se o ukončení provozu v hutí v Liberty Ostrava, a.s., což je hutnická firma patřící do holdingu Liberty House Group. Společnost působí v areálu Nové hutě v jižní části Ostravy. Ztráta práce navíc v minulosti postihla mnoho dalších lidí, a to mnohem dříve, než přišla ekonomická krize v roce 2008. Od devadesátých let se Moravskoslezský kraj postupně stal nezaměstnaností nejvíce postiženou oblastí. V roce 2003 byla rekordní míra registrované nezaměstnanosti, která se vyšplhala až na 16,8 procenta. Tam někde lze možná spíše hledat kořeny trochu odtazitého vztahu místních k Praze. Regionální rozvoj tehdy nebyl rozhodně prioritou a z bohatého hornického kraje se najednou stalo místo, kde se hodně lidí potýkalo s výraznými sociálními problémy.

Důl ČSA. Foto Petr Zewlakk Vrabc

Proti úbytku obyvatel

Sociální geograf Ondřej Slach varuje před tím vnímat rozvoj regionu čistě ekonomicky. Sám klade důraz na to, čemu se říká kvalita života, což s pracovními pobídkami souvisí jen částečně. Důležité je podle něj také, jak se lidem v místě žije, jestli je zde dostupné bydlení, dobrá občanská vybavenost. Jednou z věcí, které Ostravu i přilehlá města tíží, je, že se lidé stěhují do blízkých Beskyd a do města jen dojíždějí pracovat. Z hlediska kvality života je to pochopitelné, protože bydlí v přírodě a dojíždění netrvá zase tak dlouho, z hlediska kvality života ve městě je to ale problém. Proto je potřeba podle Slacha klást důraz i na to, jaký život lidé ve městě žijí. Ostrava, stejně jako města okolo, má některé výhody, ke kterým patří hodně zeleně, a to i v rámci města. Na druhou stranu to ale znamená, že je všechno poměrně vzdálené – Slach mluví o tom, že Ostravy jsou vlastně tři a je třeba tyto relativně vzdálené části propojit.

O nutnosti rychlejšího propojení mezi jednotlivými částmi Ostravy mluví i Tomáš Zetek, který se sám dopravou přímo nezabývá, ale pracuje na projektu využití opuštěných ploch i budov v Ostravě. Ten iniciovalo město poté, co v rámci mezinárodní sítě deseti evropských měst s názvem Refill v letech 2015 až 2017 testovalo možnosti a výhody dočasného využití nemovitostí. O svém projektu poutavě vypráví: „Někteří lidé z kultury jako Andrej Harmečko, ředitel Kulturního centra Cooltour, nebo architekt Ondřej Vysloužil, nynější ředitel MAPPA (Městský ateliér prostorového plánování a architektury), jezdili do dalších zapojených měst, aby tu viděli příklady dobré praxe i problémy, které opuštěné prostory ve městech způsobují. Některá z nich už praktikovala filozofii užívání opuštěných objektů a jiná se to chtěla naučit.“

Tomáš Zetek nechce, aby byly prázdné domy. Foto Petr Zewlakk Vrabc

Ostrava se rozhodla na mezinárodní časově omezený projekt navázat a zřídit kancelář Refill , kde byl jako koordinátor zaměstnaný právě Zetek spolu se dvěma kolegy. „Mapovali jsme, kde jsou prázdné domy, ale i pozemky a proluky, a snažili jsme se kontaktovat jejich majitele, abychom zjistili, jaká je jejich motivace, proč to nechávají prázdné,“ popisuje a uvádí příklad, kdy jeli za majitelem dvou prvorepublikových domů se secesní fasádou, které jsou na Stodolní ulici. „Je to centrum města, člověk by si řekl lukrativní adresa, ale jsou to vlastně prázdné skořápky, kde uvnitř víc jak deset let nic nebylo. Ten člověk nebydlí v Ostravě, je to Hlučíňák, jehož podnikatelské impérium je na Hlučínsku. Řekl nám, že v Ostravě několik let nebyl, maximálně tak v Karolině na nákupu,“ vzpomíná Zetek. „Ti lidé mají nemovitostí tolik, že to, že zrovna jedna, dvě někde leží ladem a nevydělávají, je netrápí. Nic je to nestojí, jen to zabezpečit, aby se tam nikdo nezranil,“ vysvětluje, proč je tolik domů a prostor v Ostravě – podobně jako v jiných velkých městech – prázdných. Když mi to vypráví, sedíme v samém centru Ostravy a v naší blízkosti je takových prázdných domů hned několik. „Daně jsou tak nízké, že se jim vyplatí čekat. On nám i řekl, že čeká na obchodního partnera, který by si to pronajal aspoň na pět let a jemu by to zrekonstruoval na míru. Teď ovšem nechce investovat do domů, když neví, co v nich bude,“ vysvětluje Zetek okolnosti toho, proč se při procházce městem člověk tak často setkává s místy, která jsou zcela nevyužitá a chátrají. Podle Zetka je to do velké míry otázka daní. V městech, se kterými na projektu Ostrava spolupracovala, se k tomuto fenoménu stavěli různě i podle toho, jaké měli možnosti dané zákonem. „Jsou města, kde se daně zvyšují každý rok, pokud je objekt z většiny nevyužitý, až do chvíle, kdy se to majiteli přestane vyplácet,“ nastiňuje Zetek možnost, jak zabránit tomu, aby město bylo plné prázdných domů. Spolu s kolegy se v rámci projektu snažili majitele přesvědčit, aby dočasně poskytli své prostory za symbolický nájem pro zajímavé projekty, a v několika případech byli úspěšní.

S prázdnými místy a prolukami souvisí i už zmíněný Asental, který vlastní velkou část pozemků i v Ostravě. Podle ostravského primátora Tomáše Macury (ANO) je však komunikace s Asentalem dobrá, na čem se město s firmou dohodne, to splní. Ostrava má každopádně v ohledu městského plánování díky mnoha volným prostranstvím celkem otevřenou budoucnost a řadu zajímavých možností. Odborníci se však shodují, že právě kvůli přílišnému dostatku místa je potřeba přemýšlet nad tím, jak město spíš zahušťovat, než roztahovat do okolní krajiny.

Docela oblíbený primátor Ostravy Tomáš Macura (ANO). Foto Petr Zewlakk Vrabc

Ostrava kulturní

S primátorem Ostravy se setkáváme poblíž řeky na zahrádce, která je v ulici, na níž během léta nechalo město zastavit provoz aut, aby se tam lidé mohli procházet. Je neděle odpoledne a postupně se prázdná ulice skutečně zaplňuje lidmi. Kolem řeky jsou stromy, a tak i když přes den bylo nesnesitelné vedro, je na zahrádce u vody příjemně. Za dvě hodiny, co tam sedíme, potkáváme řadu známých, stejně jako primátora osloví pár lidí, kteří jdou kolem a kteří ho znají.

Co se primátora týká, kulturní elita v Ostravě povětšinou soudí, že se s ním dá jednat a že by vedení města mohlo každopádně být horší. Každý, s kým v těchto dnech v Ostravě mluvíme, má sice nějakou drobnou výhradu, všichni se ale shodují na tom, že se Ostrava pod jeho vedením vydala lepším směrem a že se snaží podporovat i různé kulturní počiny, které dělají město zajímavým. Ostrava se stejně jako celý region potýká od roku 1991 (v tomto roce měla Ostrava 327 371 obyvatel, v roce 2018 už jen 288 923) s úbytkem obyvatel. Ten je o něco menší než ve městech, jako je Karviná nebo Orlová, protože část lidí z těchto obcí migruje právě do Ostravy. Té však zase odsává obyvatele jednak možnost bydlet v blízkých Beskydech a jednak Praha a Brno. Studenti, kteří studují v jiných městech, se totiž do Ostravy často nevracejí a zůstávají žít

jinde. Primátor však úbytek obyvatel nevnímá jako hlavní problém, a to je i jedna z věcí, které mu někteří odborníci vyčítají.

Z rozhovoru každopádně vyplyne, že je to člověk, se kterým se dá mluvit, a že mu na tváři města záleží. Primátorem je druhé volební období, po třetí však kandidovat už nechce. Po druhé do toho šel kvůli tomu, aby mohl dokončit některé projekty, jako je udržení osady Bedřiška nebo výstavba koncertní haly či rekonstrukce historické budovy Jatek, která se má přeměnit v galerii. Galerie Plato, která prozatím sídlí v prostorách bývalého hobbymarketu Bauhaus, ostatně představuje jednu ze zajímavých aktivit, které se v Ostravě dějí. Galerie je velmi netradiční a kromě vystavování zde probíhají různé kulturní akce, kde se mohou lidé potkávat. My jsme se zúčastnili veganské snídaně s přáteli a v prosvětleném prostoru tak strávili hezké chvíle.

Ostrava svými kulturními aktivitami přitahuje i lidi z okolních obcí. Oproti představě Pražáků, kteří někdy vnímají celý region jako vidlákov, kde se nic neděje, je pro obyvatele Karviné, Orlové, Bohumína, ale třeba i Frýdku-Místku nebo Třince Ostrava kulturním centrem. Zažité představy z centra zde narušuje i to, že politici z hnutí ANO zde mohou být pro lidi z kulturní obce, tedy místní „kavárnu“, docela solidní volbou. To však platí nejen pro Ostravu, ale i další přilehlé obce.

Galerie Plato. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Obavy z dalších tunelů

Karvinská zastupitelka za Piráty Zuzka Klusová, která se výrazně projevila během koronavirové krize v dolech, tvrdí, že z hlediska pocitu svobody se pro lidi v regionu zase tolik od normalizace nezměnilo. „Lidé se tu bojí cokoli říct, bojí se ozvat,“ naráží na problémy horníků, ale i dalších lidí v dělnických profesích, které tak silně ovlivňuje strach ze ztráty zaměstnání. Co se rozvoje oblasti týká, upozorňuje na to, že do kraje přijdou opravdu velké finanční prostředky na rekultivaci hornické oblasti. „To ale také mohou být velmi špatně vynaložené peníze,“ tvrdí Klusová a vzpomíná na místo, kterému se říká Kozinec, kam chodili trávit hezké chvíle s přáteli. Šlo o oblast, která se po těžbě sama vzpamatovala, jenže pak přišla rekultivace a navozili tam podivnou suť. V rámci rekultivace se tam začaly válet odpadky, narazila například i na záchodovou mísu. „Bojím se, že se z rekultivace stane další ohromný tunel,“ neskrývá své obavy zastupitelka, jež se na jaře jako jediná z místních politiků velmi hlasitě zastávala horníků, kteří museli fárat, i když se v dole šířila nákaza.

Podle geografa Jana Lenarta z Ostravské univerzity by se obecně do území nemělo po ukončení těžby pokud možno zasahovat. „To, že se tam v minulosti těžilo, by mělo být přiznané,“ tvrdí Lenart, podle něhož se krajina, do které se v minulosti nezasahovalo, vyznačuje cennými biotopy. „Zamokřené plochy, nebo naopak suché, kontrastní. Tato místa jsou pak atraktivní i pro člověka. Jenže legislativa přikazuje rekultivace udělat,“ vysvětluje geograf. Výsledkem pak je, že se terén zahradí a vznikne jednotvárná, unifikovaná krajina, která není zajímavá ani z hlediska diverzity, ani pro člověka. Zasahovat do krajiny se podle Lenarta má jediné v případě, že je třeba sanovat nějaké havárie nebo kontaminace. A je možné to dělat citlivě. „Tyto citlivější rekultivace jsou záležitostí až poslední doby, v minulosti se rekultivacemi bohužel hodně krajiny zbytečně zničilo,“ uzavírá Lenart. Zda se naplní obavy pirátské zastupitelky, ukáže čas. Vzhledem k současným zákonům a dosavadní praxi se ale zdají být oprávněné.

Další nešťastnou investicí je podle mnoha lidí, se kterými mluvíme, letiště v Mošnově, do kterého kraj investoval ohromné prostředky. Jeho provoz je však zcela zastíněn letištěm v Katovicích, které je velké a ze kterého je to do Ostravy padesát minut. Investice tří miliard se

nyní ukazuje jako poněkud diskutabilní. Větší propojení s Polskem je ostatně podle Slacha jednou z věcí, na které by měl Moravskoslezský region pracovat.

Pirátská zastupitelka v Karviné Zuzana Klusová. Foto Petr Zewlakk Vrabc

Peníze do lidí, ne do baráků

Má-li se z Ostravy, ale i dalších měst v okolí stát dobré místo k životu, je potřeba podle Ondřeje Slacha přestat uvažovat tak, že rozvoj rovná se výstavba. Kromě ekonomické stránky rozvoje je podle něj třeba myslet na životní prostředí, kulturu a investovat do vzdělání. Vzdělanost se v regionu sice nominálně zvyšuje, nicméně problém je především selektivní migrace vzdělaných obyvatel. Zdroje odlivu jsou dva, lidé se stěhují do zázemí Ostravy – do Beskyd a na Opavsko a Hlučínsko zhruba sedmdesát procent a třicet pak odchází do jiných částí republiky. Ostrava dodává lidi Praze a Brnu a bere si z Havířova, Karviné, Orlové. „Dělali jsme průzkum mezi studenty a ukázalo se, že ti, co jsou z Ostravy, chtějí jinam, kdežto pro ty, kteří jsou z okolí, je Ostrava dobrá. Celkový odliv z regionu tak není tak vysoký, ale mění se struktura obyvatel. Střední třída odchází a zůstávají ti, co odejít nemohou,“ vysvětluje Slach. Povzdech, že si Ostravská univerzita neváží svých absolventů, kteří třeba strávili nějaký čas na zahraničních univerzitách, a přesto by rádi strávili svůj život v Ostravě, slyšíme během našeho pobytu od vysokoškolsky vzdělaných lidí opakovaně.

Také životní prostředí je sice lepší, než bylo, ale podle Slacha stále není dobré. Ekologický aspekt se dlouho neřešil, až do roku 2008 se pořád pracovalo s tím, že to bude průmyslový region, řada iniciativ a politik směřovala k uchování průmyslového charakteru. Až ekonomická krize a pokles významu velkých podniků změnilo toto vnímání. S životním prostředím souvisí i to, jakou vzdělanostní strukturu region má. Zajištěné střední třídy jsou schopné mnohem lépe vytvořit dostatečný tlak na to, aby se v tomto ohledu něco měnilo. To ostatně souvisí i s hornickou náturou, kdy jen těžko můžeme očekávat od lidí, kteří si fáráním brutálně ničí své zdraví a jsou k němu v mnoha případech dost lhostejní, že budou vyžadovat čistý vzduch a investice do ekologie.

Hermanický rybník. Foto Petr Zewlakk Vrabc

Do regionu sice vstupují zahraniční investoři, ale nekritické a nesystémové lákání investic za každou cenu je něco, co regionu v důsledku nemusí prospívat, třeba právě z hlediska životního prostředí. Čím silnější je město nebo region, tím lepší vyjednávací pozici má, když vyjednává s investorem, což nebyl rozhodně případ Ostravska na počátku tisíciletí.

„Kultura je důležitá, doprava taky, ale zásadní je vzdělání a je potřeba tam nasypat prachy, ne však jen do baráků, ale také do lidí. Tady je pořád snazší sehnat peníze na výstavbu domu, než získat peníze na to, abyste opravdu dobře zaplatili lidi,“ upozorňuje Slach, podle kterého je potřeba hledat rovnováhu mezi tvrdými a měkkými projekty. Peníze do vzdělání pak mají jít na všech úrovních od základního po vysokoškolské. Představa, že ekonomický růst vyřeší sociální problémy, je naivní. Nezaměstnanost v regionu totiž klesá, mzdy rostou, ale sociální problémy přetrvávají. Aby se region skutečně definitivně dostal ze svých potíží, je potřeba tento neoliberální axiom, že ekonomický růst vyřeší všechny problémy, opustit.

Ostrava má zjevně našlápnuto, ale i přilehlé obce mají zatím nevyužitý potenciál. Blízké hory, ale i všudypřítomná zeleň mezi městy a ve městech jsou něčím, co mohou lidé žijící v jiných částech republiky místním závidět. Pokud by se skutečně podařilo mohutnou investicí do vzdělání proměnit strukturu obyvatel a dále by se rozvíjela, projeví se to ve všech oblastech života. Jak moc realistické je to za situace, kdy je celé české školství velmi podfinancované, je otázka. Do budoucna bude také záležet na tom, kolik a hlavně jakým způsobem se bude

investovat do regionálního rozvoje, a také na tom, zda se podaří na celostátní úrovni vyřešit problémy, které zde lidi trápí – například exekuce. Starostové zdejších obcí, kteří kritizovali kritéria Indexu kvality života, totiž měli pravdu v tom, že některé indikátory, podle kterých se kvalita posuzovala, mohli jen těžko ovlivnit.

Počet lidí v exekuci v Moravskoslezském kraji také dobře ukazuje, že životní podmínky jsou zde velmi různé. Zatímco Ostrava a Karvinsko patří k těm více zasaženým se skoro 13 procenty lidí v exekuci v Ostravě a 12,6 procenta na Karvinsku, okres Opava je na tom se svými necelými šesti procenty dokonce o fous lépe, než je celorepublikový průměr. Oproti tomu okres Bruntál patří se svými víc než 13 procenty k těm nejzasaženějším. Pořád je na tom ale Moravskoslezský kraj s exekucemi mnohem lépe než Ústecký a Karlovarský kraj. Bez celostátního řešení exekucí však část obyvatel nemůže profitovat ani z ekonomického růstu, protože jsou odsunuti do šedé ekonomiky. Rozvoj regionu nebude úplný, bude-li opomíjet některé skupiny obyvatel, ať už se jedná o lidi v exekuci nebo bývalé horníky. Otázkou také je, co s rozvojem regionu udělá případná ekonomická krize, která už je možná blízko.

Autorka je redaktorka Alarmu.

Reportážní cyklus Rok nula vznikl s podporou Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky .

Pohled z Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Rekonstrukce jatek, ze kterých bude galerie. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Galerie Plato. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Centrum Ostravy. Foto Petr Zewlakk Vrabec

V centru Ostravy. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Původní historické centrum Orlové. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Stále nedostavěné orlovské náměstí. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Orlovské náměstí, na kterém se po letech konečně začalo pracovat. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Orlovské gymnázium. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Klub Futra. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Interiér klubu Futra v Orlové. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Foto Petr Zewlakk Vrabec

Dům v osadě Bedřišce, ve kterém nejsou nájemníci. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Pohled z Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity. Foto Petr Zewlakk Vrabec

Autor: Saša Uhlová

Zdroj: <https://a2larm.cz/2020/09/prahou-zapomenute-ostravsko-a-karvinsko-muze-byt-skvelym-mistem-k-zivotu/>